

Wpływ emocjonalnego i racjonalnego sposobu przetwarzania informacji na dwa rodzaje gatunkowizmu

Alicja Broncel¹

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
Szkoła Doktorska Nauk Społecznych Academia Rerum Socialium
<https://orcid.org/0009-0009-4513-5535>*

Maciej Trojan

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
Wydział Filozofii i Nauk Społecznych, Instytut Psychologii
<https://orcid.org/0000-0002-8589-4175>*

Szymon Bojarski

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
Szkoła Doktorska Nauk Społecznych Academia Rerum Socialium
<https://orcid.org/0009-0001-6578-8041>*

Julia Sikorska

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
Wydział Filozofii i Nauk Społecznych, Instytut Psychologii
<https://orcid.org/0000-0003-3262-0696>*

Streszczenie

Cel: W niniejszym badaniu sprawdzaliśmy, czy sposób przetwarzania informacji i emocje wpływają na poziom gatunkowizmu antropocentrycznego (tendencji do priorytetyzowania ludzi względem innych gatunków) i faworyzującego zwierzęta domowe (skłonności do priorytetyzowania zwierząt towarzyszących względem pozostałych gatunków).

Metoda: Badani ($N = 499$), losowo przydzieleni do jednego z trzech warunków, rozstrzygali siedem dylematów moralnych i oceniali status moralny, wzbudzaną sympatię, zdolności odczuwania bólu i inteligencję występujących gatunków (psa, niedźwiedzia, ryby i szczura).

¹ Adres do korespondencji: alicjabroncel@doktorant.umk.pl.

Wyniki: Osoby kierujące się emocjami (vs. logiką) wykazywały wyższy poziom gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe. Nie zaobserwowaliśmy odwrotnej zależności dla gatunkowizmu antropocentrycznego. Emocje odczuwane wobec gatunków miały zaś znaczenie tylko dla gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe w warunkach myślenia emocjonalnego.

Konkluzja: Badania jedynie częściowo potwierdziły zależności opisane w literaturze. Sugerujemy wykorzystanie bardziej obiektywnych metod manipulacji w dalszych badaniach gatunkowizmu.

Słowa kluczowe: relacje człowiek – inne zwierzęta, gatunkowizm, stereotypy zwierzęce, emocje

Gatunkowizm

Przypisywanie mniejszej wartości życiu niektórych istot i ich gorsze traktowanie wyłącznie z uwagi na przynależność gatunkową określane jest mianem *gatunkowizmu* (Ryder, 1980; Singer, 2018). Caviola i Capraro (2020) sugerują, że gatunkowizm nie jest zjawiskiem jednorodnym. Wyróżniają 1) *gatunkowizm antropocentryczny* (priorytetyzowanie ludzi względem innych gatunków) i 2) *gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe* (priorytetyzowanie zwierząt towarzyszących [np. psów] względem pozostałych).

Myślenie racjonalne i emocjonalne

Caviola i Capraro (2020) zaobserwowali, że pod wpływem racjonalnego myślenia poziom gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe spadał, a antropocentrycznego – wzrastał. Odwrotnie działało się w warunkach myślenia emocjonalnego. Jednocześnie myśląc racjonalnie, badani polegali głównie na statusie moralnym gatunków, a myśląc emocjonalnie – na sympatii. Zdaniem autorów gatunkowizm antropocentryczny spada pod wpływem emocji, bo choć ludziom przypisywany jest wyższy status moralny, to zwierzęta są przez nich tak samo lubiane jak inni ludzie. Zwierzęta domowe, mimo że mogą posiadać status moralny zbliżony do innych gatunków, są lubiane znacznie bardziej niż one i dlatego pod wpływem emocji poziom gatunkowizmu faworyzującego je wzrasta (Caviola i Capraro, 2020).

Punktem wyjścia do podziału na myślenie racjonalne i emocjonalne są tzw. teorie dwusystemowe. Zgodnie z nimi decyzje moralne są wynikiem wzajemnego oddziaływania dwóch systemów przetwarzania – jeden jest powolny, racjonalny i obciążający poznawczo, drugi – szybki, intuicyjny i wiążący się z emocjonalnym zaangażowaniem (Osman, 2004). Osman (2004) opisuje, że choć systemy te w pewnym zakresie pokrywają się, są one źródłem sprzecznych odpowiedzi, co jest uznawane za dowód, że stanowią dwa osobne sposoby rozumowania.

Wpływ tych dwóch systemów na decyzje moralne dotyczące zwierząt stanowił przedmiot naszych badań. Z uwagi na dużą rolę, jaką emocje odgrywają w intuicyjnym sposobie myślenia, postanowiliśmy sprawdzić, jakie znaczenie ma

rodzaj emocji odczuwanych względem gatunków dla poziomu gatunkowizmów. Aby uniknąć arbitralnego wyboru emocji, bazowaliśmy na koncepcji stereotypów zwierzęcych.

Stereotypy zwierzęce

Tendencję do odmiennego postrzegania i traktowania poszczególnych gatunków opisują Model Treści Stereotypu i mapa BIAS dla zwierząt (Sevillano i Fiske, 2016). Mapa BIAS pozwala przewidywać sposób traktowania danej grupy na podstawie stereotypu, z jakim jest łączona, i emocji, jakie wzbudza. Badaczki wyróżniły i potwierdziły cztery grupy stereotypu (Sevillano i Fiske, 2016).

Zwierzętom reprezentującym ambiwalentny stereotyp *ofiar* (zwierząt podporządkowanych) przypisuje się wysokie lub umiarkowane ciepło i niską kompetencję. Budzą w ludziach obojętność i wydają się pasywne. Jako że wiele z tych zwierząt jest hodowanych na mięso, ludzie opiekują się nimi, ale też akceptują i legitymizują wyrządzanie im krzywdy. Gatunki należące do ambiwalentnego stereotypu *drapieżników* (zwierząt groźnych) postrzega się jako zimne i kompetentne. Budzą zachwyt i grozę, dlatego jesteśmy skłonni zarówno je chronić, jak i atakować. Zwierzęta zaliczane do stereotypu *szkodników* (zwierząt pogardzanych) są postrzegane i traktowane stricte w negatywny sposób. Uważa się je za zimne i niekompetentne. Są kojarzone z roznoszeniem chorób i niszczeniem dobytku – budzą więc pogardę i wstręt. Pozytywny stereotyp *towarzyszy* (zwierząt chronionych) obejmuje zwierzęta postrzegane jako ciepłe i kompetentne, darzone miłością, niekiedy nawet uznawane za obrońców ludzi. Zwierzęta te cieszą się uprzywilejowanym statusem. Budzą zatem chęć, by nieść im pasywną i aktywną pomoc (Sevillano i Fiske, 2016).

Gatunkowizm a stereotypy zwierzęce

W badaniach Cavioli i Capraro (2020) uczestnicy stawiani byli przed dylematami moralnymi polegającymi na wyborze, której z dwóch istot pomóc w sytuacji cierpienia i zagrożenia życia lub na którą z organizacji charytatywnych pomagających tym istotom wpłacić pieniądze. Strony dylematów stanowili ludzie, psy, świnie, słonie i szympansy. Na gruncie modelu Sevillano i Fiske (2016) można przyporządkować wymienione gatunki do towarzyszy (psy, szympansy, słonie) i ofiar (świnie). Obie grupy oceniane są wysoko na wymiarze ciepła i budzą pozytywne (miłość) lub neutralne (obojętność) emocje (Sevillano i Fiske, 2016), a co za tym idzie – sympatię. Możliwe, że myślenie racjonalne i emocjonalne wpływa na poziomy gatunkowizmów odmiennie niż w badaniach Cavioli i Capraro (2020), gdy przedstawione w dylematach gatunki budzą różnicowane emocje. Wyciągnięty przez badaczy wniosek, że „ludzie lubią zwierzęta w takim samym stopniu co ludzi” (Caviola i Capraro, 2020, s. 7) może wynikać z faktu, że w ich badaniach pojawiły się wyłącznie gatunki budzące pozytywne lub neutralne emocje. Zwierzęta stanowią jednak grupę bardzo niejednorodną i – jak pokazuje

model Sevillano i Fiske (2016) – poszczególne gatunki budzą odmienne uczucia. Niewykluczone, że po uwzględnieniu również gatunków reprezentujących defaworyzowane stereotypy okaże się, że poziom sympatii do zwierząt jest niższy niż względem ludzi. W warunkach myślenia emocjonalnego poziom gatunkowizmu antropocentrycznego mógłby zatem nie tylko nie spadać, ale nawet wzrastać względem gatunków budzących negatywne emocje. Jednocześnie odczuwane wobec zwierząt emocje powinny mieć mniejsze znaczenie w warunkach myślenia racjonalnego, bo wówczas badani polegają głównie na statusie moralnym (Caviola i Capraro, 2020).

Co więcej, sami Caviola i Capraro (2020) wskazują jako ograniczenie swoich badań fakt, że nie wiadomo, jakie emocje wpływały na decyzje moralne badanych, a pojawiające się jako strony dylematów gatunki reprezentowały wyłącznie emocje pozytywne. Chcieliśmy zatem uzupełnić tę lukę, ale aby uniknąć arbitralnego doboru emocji, postanowiliśmy bazować na już istniejącym i posiadającym wsparcie empiryczne modelu obejmującym emocje odczuwane względem poszczególnych gatunków: grozę, miłość, pogardę i obojętność (Sevillano i Fiske, 2016).

Badania własne

Badanie właściwe poprzedziłyśmy pilotażem mającym na celu wyselekcjonowanie czterech gatunków wywołujących najsilniejsze emocje związane z różnymi stereotypami zwierzęcymi w modelu Sevillano i Fiske (2016). Pilotaż ujawnił, że są to: niedźwiedź (groza; drapieżnik), pies (miłość; towarzysz), szczur (pogarda; szkodnik) i – niezgodnie z Modelem Treści Stereotypu – ryba (obojętność; ofiara). Te gatunki pojawiły się więc w badaniu właściwym.

We właściwym badaniu postawiliśmy badanych przed serią dylematów moralnych, za pomocą których sprawdzaliśmy poziomy gatunkowizmów. Mierzyliszy też przypisywane gatunkom: status moralny, inteligencję, zdolność do cierpienia i sympatię.

Postawiliśmy następujące hipotezy:

H1. Poziom gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe będzie niższy w *grupie racjonalnej* (vs. *emocjonalnej*). Byłoby to zgodne z wynikami Cavioli i Capraro (2020). Spodziewaliśmy się takiej zależności (1.A) niezależnie od emocji, jakie budzi gatunek. Przypuszczaliśmy, że emocje nie będą miały większego znaczenia w warunkach myślenia racjonalnego, ponieważ ludzie polegają wówczas bardziej na statusie moralnym (Caviola i Capraro, 2020), a ten nie powinien różnicować w tak dużym stopniu postrzegania gatunków, biorąc pod uwagę, że wszystkim zwierzętom przypisywany jest stosunkowo niski status moralny w porównaniu z ludźmi (Topolski i in., 2013). Jednocześnie zwierzęta budzą zróżnicowane emocje – od skrajnie pozytywnych do skrajnie negatywnych, a gatunki, które stanowią strony dylematów, zostały przez nas celowo wyselekcjonowane w taki sposób, aby budziły silne, zróżnicowane emocje wywiedzione z modelu Sevillano i Fiske (2016).

H2. Poziom gatunkowizm antropocentrycznego będzie niższy w *grupie emocjonalnej* (vs. *racjonalnej*). Byłoby to zgodne z wynikami Cavioli i Capraro (2020) i potwierdzało wnioski autorów o tym, że w warunkach intuicyjnego przetwarzania informacji ludzie polegają przede wszystkim na odczuwanej sympatii i emocjach, a innych ludzi lubią w stopniu zbliżonym do zwierząt (ujmowanych ogólnie), podczas gdy racjonalne przetwarzanie informacji bazuje na statusie moralnym, który z kolei ludziom przypisywany jest w znacznie większym stopniu niż zwierzętom (Caviola i Capraro, 2020).

H2.A. W *grupie emocjonalnej* gatunkowizm antropocentryczny będzie niższy wobec towarzyszy, ofiar i drapieżników, ale nie wobec szkodników. Szkodniki jako jedyne reprezentują negatywny stereotyp (Sevillano i Fiske, 2016) i wywołują stricte negatywne emocje oraz nie są darzone sympatią. Jeżeli u podłoża podejmowanych decyzji moralnych w warunkach intuicyjnego przetwarzania informacji leżą emocje, wówczas badani będą kierować się swoim wstrętem i niechęcią wobec szczurów, a w efekcie poziom ich gatunkowizmu antropocentrycznego nie ulegnie obniżeniu.

H3. Towarzyszom i drapieżnikom będą przypisywane wyższa 3. inteligencja, 3.A. zdolność do odczuwania bólu i 3.B. wyższy status moralny niż ofiarom i szkodnikom. Jest to związane z postrzeganą kompetencją, która dla towarzyszy i drapieżników jest wyższa niż dla szkodników i ofiar (Sevillano i Fiske, 2016). Jeżeli status moralny przyznawany jest na podstawie kompetencji, tak jak sugerują Caviola i Capraro (2020), ofiary i szkodniki, które na gruncie modelu Sevillano i Fiske (2016) postrzegane są jako niekompetentne, powinny być darzone niższą troską moralną. Co więcej, zwierzęta należące do tych dwóch grup są też masowo krzywdzone przez ludzi w ramach hodowli (np. na mięso) i tępienia, a przemoc wobec nich jest legitymizowana społecznie. Na tej podstawie również można przypuszczać, że zwierzętom z tych grup będzie przypisywany niższy status moralny. Ponadto, jak wynika z badań Bratanovej i zespołu (2011), aby uniknąć negatywnych emocji związanych z akceptacją wykorzystywania zwierząt, ludzie odmawiają im zdolności do odczuwania bólu, w ten sposób uzasadniając niski status zwierząt i zasadność traktowania ich w sposób przedmiotowy.

H4. Szkodnikom będzie przypisywana niższa sympatia niż pozostałym zwierzętom. Jest to bowiem jedyny wyłącznie negatywny stereotyp, który na gruncie modelu Sevillano i Fiske (2016) łączony jest z emocjami pogardy i wstrętu. Ludzie przypisują szkodnikom złe intencje i są gotowi je tępić, a zatem najprawdopodobniej odczuwają względem nich niską sympatię.

H5. Towarzyszom będą przypisywane najwyższe: inteligencja, zdolność do odczuwania bólu, sympatia i status moralny. Spodziewaliśmy się takiego wyniku z uwagi na szczególną rolę, jaką towarzysze pełnią w naszej kulturze i rezultaty badań Wilks i zespołu (2021). Zwierzęta towarzyszące są bowiem często postrzegane jako członkowie rodziny i przyjaciele ludzi oraz faworyzowane na tle innych gatunków, a także darzone miłością (Caviola i Capraro, 2020; Sevillano i Fiske, 2016).

- H6. W *grupie racjonalnej* lepszym predyktorem gatunkowizmów będzie status moralny (vs. odczuwana sympatia). Byłoby to zgodne z wynikami Cavioli i Capraro (2020). Gdy ludzie myślą w sposób racjonalny, starają się niejako „odsunąć na bok” emocje i rozważyć „suche” fakty i argumenty, a w te przypadku decyzji moralnych sprowadzają się przede wszystkim do zagadnienia statusu moralnego.
- H7. W *grupie emocjonalnej* lepszym predyktorem gatunkowizmów będzie sympatia (vs. status moralny). Byłoby to zgodne z wynikami Cavioli i Capraro (2020). Przypuszczamy, że osobiste preferencje względem gatunków stanowią łatwo dostępne poznawczo informacje i – tak jak w badaniach Cavioli i Capraro (2020) – będą one stanowić podstawę decyzji moralnych, gdy te będą miały być podejmowane szybko, na podstawie pierwszej myśli, jaka przyjdzie uczestnikom do głowy.
- H8. Inteligencja będzie najlepszym predyktorem statusu moralnego. Byłoby to zgodne z wynikami Wilks i zespołu (2021). Przypuszczamy, że może się tak dziać, ponieważ inteligencja łączona jest z kompetencją. Jednocześnie postrzegamy własny gatunek jako inteligentny i niewykluczone, że przypisując tę właściwość innym gatunkom, je również zaczynamy postrzegać jako bardziej podobne do ludzi. Skoro ludziom przypisujemy wyższy status moralny niż innym zwierzętom, prawdopodobnie wyższe postrzegane podobieństwo innych gatunków do ludzi przekłada się również na przypisywanie im wyższego statusu moralnego.

Badanie właściwe

Metoda

Osoby badane

Badanie właściwe przeprowadziliśmy na platformie Qualtrics. Uczestników szukaliśmy w grupach w mediach społecznościowych. W badaniu wzięły udział 743 osoby, jednak 244 osoby nie przeszły kontroli manipulacji, więc wykluczaliśmy je z analiz. Ostatecznie próba liczyła 499 osób, w tym 411 kobiet, 83 mężczyzn i 5 osób o innej płci. Osoby z wykształceniem podstawowym stanowiły 0,6% wszystkich badanych ($N = 3$), gimnazjalnym – 0,8% ($N = 4$), zawodowym – 1,6% ($N = 8$), średnim – 23% ($N = 115$), wyższym – 52,1% ($N = 260$), a 21,8% było w trakcie studiów ($N = 109$). 97,4% badanych ($N = 486$) posiada lub posiadało zwierzę towarzyszące. Jednocześnie 23,2% badanych ($N = 116$) pracowało ze zwierzętami.

Narzędzia pomiarowe

Wykorzystaliśmy siedem dylematów moralnych. W każdym prosiliśmy badanych o rozdysponowanie 100 złotych między organizacje charytatywne działające na rzecz gatunku nadrzędnego i podrzędnego. Strony dylematów były

następujące: 1) człowiek vs. pies, 2) człowiek vs. ryba, 3) człowiek vs. szczur, 4) człowiek vs. niedźwiedź, 5) pies vs. szczur, 6) pies vs. ryba, 7) pies vs. niedźwiedź. Odpowiedzi udzielane były za pomocą suwaka. Łącznie wartości rozdysponowane między dwie organizacje zawsze sumowały się do 100 złotych. Narzędzie to opracowali Caviola i zespół (2019). Ci sami badacze sugerują, że jest to skuteczna metoda pomiaru gatunkowizmu. W swoich badaniach Caviola i Capraro (2020) stosowali również inne typy dylematów moralnych do pomiaru gatunkowizmu, jednak my zdecydowaliśmy się na dylematy związane z wpłacaniem pieniędzy na organizacje charytatywne z uwagi na największą realistyczność tej metody. Ograniczyliśmy się do jednego typu dylematów, aby przeciwdziałać nadmiernemu wydłużeniu badania oraz zapewnić spójny pomiar obydwu rodzajów gatunkowizmu dla wszystkich par gatunków.

Badani oceniali też zwierzęta za pomocą pojedynczych itemów:

1. „Proszę ocenić, jak bardzo osobiście lubią Państwo następujące gatunki: (1 – *bardzo nie lubię*; 5 – *bardzo lubię*)”.
2. „Z czysto etycznego punktu widzenia proszę ocenić, jak ważne moralnie jest życie i dobrostan poszczególnych gatunków: (1 – *w ogóle nie są istotne moralnie*; 5 – *są istotne moralnie w większym stopniu niż człowiek*)”.
3. „Jak bardzo inteligentne są, Państwa zdaniem, następujące gatunki: (1 – *w ogóle nie są inteligentne*; 5 – *są inteligentne w większym stopniu niż człowiek*)”.
4. „W jakim stopniu, Państwa zdaniem, następujące gatunki są w stanie odczuwać ból i cierpienie: (1 – *nie odczuwają bólu/cierpienia*; 5 – *odczuwają ból/cierpienie w większym stopniu niż człowiek*)”.

Za pomocą pojedynczego itemu, w którym pytaliśmy, czym kierowali się badani w dylematach moralnych („emocjami”, „rozumem” czy „innymi względami”), sprawdzaliśmy skuteczność manipulacji (*manipulation check*). Identyczną metodę weryfikacji efektów manipulacji zastosowali Caviola i Capraro (2020).

Procedura

Po udzieleniu zgody na udział w badaniu następowała manipulacja eksperymentalna. Badani, którzy zostali losowo przydzieleni do *grupy racjonalnej*, czytali instrukcję, by podczas dokonywania sądów polegać na logice i rozumie. Badani z *grupy emocjonalnej* byli proszeni o kierowanie się emocjami i pierwszą myślą. Badani z grupy kontrolnej zostali jedynie poinformowani o liczbie pytań. Identyczną metodę zastosowali Caviola i Capraro (2020).

Następnie stawialiśmy badanych przed siedmioma dylematami moralnymi. Po ich rozstrzygnięciu oceniali gatunki pod względem inteligencji, zdolności do odczuwania bólu, statusu moralnego i wzbudzonej sympatii, i określali, czym kierowali się, podejmując decyzje (*manipulation check*). Badanie wieńczyła metryczka.

Metody analizy danych

Porównaliśmy chęć pomocy poszczególnym gatunkom zwierząt w zależności od warunku eksperymentalnego za pomocą testu Kruskala-Wallisa. Aby porównać

odczucia badanych względem poszczególnych gatunków, wykorzystaliśmy test Friedmana. Użyliśmy też analizy regresji, aby zbadać predyktory obydwu typów gatunkowizmu.

Wyniki

Wielu badanych udzieliło odpowiedzi niezgodnie z poleceniem (por. tabela 1). Po wykluczeniu osób, które nie przeszły kontroli manipulacji, grupy były wyraźnie nierównoliczne, więc do większości analiz wykorzystaliśmy testy nieparametryczne.

Tabela 1

Odpowiedzi na pytanie „Czym kierowali się państwo podejmując decyzję w powyższych dylematach?”

	Rozumem, logiką	Emocjami, pierwszym wrażeniem	Innymi względami
Grupa racjonalna	111	86	51
Grupa emocjonalna	86	136	22
Grupa kontrolna	106	118	28

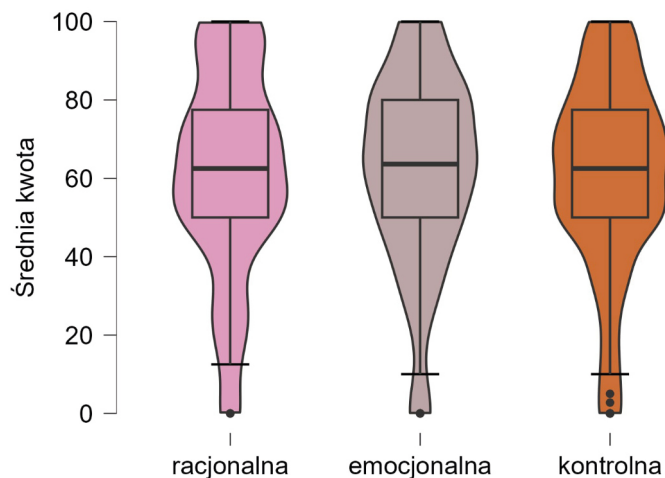
Aby zweryfikować wpływ manipulacji na odpowiedzi w dylematach moralnych (hipotezy 1 i 2), określiliśmy ogólny poziom obydwu gatunkowizmów poprzez obliczenie dla każdego badanego średniej ilości pieniędzy, jaką przeznaczył na ludzi we wszystkich dylematach mierzących gatunkowizm antropocentryczny (rysunek 1), i średniej ilości pieniędzy, jaką przeznaczył na psy we wszystkich dylematach mierzących gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe (rysunek 2; tabela 2). Przeprowadziliśmy test Kruskala-Wallisa, aby sprawdzić, czy pomiędzy grupami wystąpiła różnica w poziomie tych zmiennych. Wbrew hipotezie 2 nie było różnic pomiędzy grupami dla gatunkowizmu antropocentrycznego [$H(2) = 0,21$; $p = 0,90$; $\eta^2 < 0,001$]. Stwierdziliśmy jednak różnicę dla gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe [$H(2) = 13,39$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,03$]. Wyniki testu Dunn z poprawką Bonferroniego wykazały niższy poziom gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe u grupy kierującej się rozumem vs. emocjami ($p < 0,001$), zgodnie z hipotezą 1.

Aby zweryfikować, czy gatunek zwierzęcia ma znaczenie dla związku sposobu przetwarzania informacji z odpowiedziami na dylematy (hipotezy 1.A i 2.A), przeprowadziliśmy test Kruskala-Wallisa ponownie, tym razem osobno dla wszystkich siedmiu dylematów. W przypadku gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe wyniki wykazały różnice dla dylematu pies – niedźwiedź [$H(2) = 8,20$; $p = 0,02$; $\eta^2 = 0,02$] i pies – ryba [$H(2) = 18,94$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,04$], ale nie dla dylematu pies – szczur [$H(2) = 3,46$; $p = 0,18$; $\eta^2 = 0,01$]. Test Dunn z poprawką Bonferroniego wykazał, że dla dwóch pierwszych dylematów poziom

gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe był wyższy w *grupie emocjonalnej* vs. *racjonalnej* ($p < 0,001$) zgodnie z hipotezą 1.A. Hipoteza 1.A znalazła jednak tylko częściowe potwierdzenie z uwagi na wynik dylematu pies – szczur.

Rysunek 1

Rozkład średnich kwot przyznawanych zwierzętom w dylematach mierzących gatunkowizm antropocentryczny z uwzględnieniem warunku przetwarzania informacji

Rysunek 2

Rozkład średnich kwot przyznawanych zwierzętom nieuprzywilejowanym w dylematach mierzących gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe z uwzględnieniem warunku przetwarzania informacji

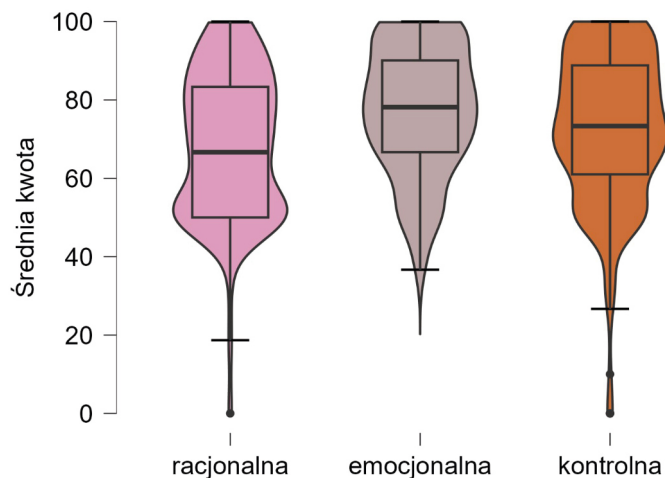

Tabela 2

Statystyki opisowe dla odpowiedzi w dylematach moralnych (ilość pieniędzy przekazanych na gatunek uprzywilejowany)

Dylemat	<i>M</i>	<i>SD</i>	Skośność	Kurtoza
Człowiek – Pies	46,55	28,17	0,01	-0,50
Człowiek – Niedźwiedź	55,96	28,40	-0,27	-0,46
Człowiek – Ryba	70,41	28,19	-0,87	0,09
Człowiek – Szczur	71,26	31,01	-0,88	-0,29
Pies – Niedźwiedź	63,38	22,12	-0,09	0,16
Pies – Ryba	77,70	22,64	-0,91	0,57
Pies – Szczur	78,54	23,51	-0,99	0,61
Uśredniony gatunkowizm antropocentryczny	61,04	24,82	-0,59	0,43
Uśredniony gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe	73,21	18,69	-0,67	0,81

Dla gatunkowizmu antropocentrycznego test Kruskala-Wallisa wykazał różnicę międzygrupową tylko dla dylematu ludzie – ryby [$H(2) = 6,32$; $p = 0,04$; $\eta^2 = 0,01$]. Z testu Dunn wynika, że grupa emocjonalna (vs. racjonalna) była bardziej skłonna wspierać ludzi niż ryby ($p = 0,04$). Siła efektu była jednak bardzo słaba. Nie stwierdziliśmy różnic w poziomie gatunkowizmu antropocentrycznego dla pozostałych dylematów: odpowiednio człowiek – pies [$H(2) = 4,21$; $p = 0,12$; $\eta^2 = 0,01$], człowiek – niedźwiedź [$H(2) = 0,09$; $p = 0,96$; $\eta^2 = 0,00$] i człowiek – szczur [$H(2) = 0,24$; $p = 0,89$; $\eta^2 < 0,001$]. Hipoteza 2.A. nie znalazła potwierdzenia.

Aby sprawdzić, jak wysoką inteligencję, zdolność do odczuwania bólu, status moralny i sympatię badani przypisywali zwierzętom (hipotezy 3–5), wykonaliśmy analizę wariancji z powtarzanym pomiarem dla każdej z tych zmiennych. Z testu Kołmogorowa-Smirnowa wynikało, że rozkłady wszystkich zmiennych odbiegają od normalnego ($p < 0,001$ dla wszystkich), a z testu Mauchly'ego – że nie spełniają założenia sferyczności ($p < 0,001$ dla wszystkich). W związku z niespełnieniem założeń ANOVY wykorzystaliśmy nieparametryczny test Friedmana. Testy wykazały różnice w zakresie wszystkich cech pomiędzy niemal wszystkimi gatunkami (tabela 4). Towarzysza (psa) uznano za inteligentniejszego od pozostałych, zgodnie z hipotezą 3. Drapieżnika (niedźwiedzia) uznano za inteligentniejszego od ofiary (ryby), ale nie od szkodnika (szczura). Hipoteza 3 znalazła więc częściowe potwierdzenie. Niedźwiedzie i psy uznano za bardziej zdolne do odczuwania bólu i posiadające wyższy status moralny niż ryby i szczury, zgodnie z hipotezami 3.A i 3.B. Szczury były najmniej lubianym gatunkiem, zgodnie z hipotezą 4. Psy były najbardziej lubiane i postrzegane jako najinteligentniejsze, posiadające najwyższy status moralny i najbardziej zdolne do odczuwania bólu (w przypadku ostatniej zmiennej nie różniły się jedynie od niedźwiedzi) – zgodnie z hipotezą 5.

Aby zweryfikować hipotezy 6 i 7, przeprowadziliśmy analizy regresji liniowej dla wszystkich dylematów w obydwu wariantach przetwarzania informacji (por. tabela 5).

Tabela 3*Ocena gatunków pod kątem statusu moralnego, zdolności mentalnych i odczuwanej sympatii*

Gatunek	Zmienna	<i>M</i>	<i>SD</i>	Skośność	Kurtoza
Pies	Inteligencja	3,70	0,81	0,26	-0,78
	Zdolność do cierpienia	4,15	0,46	-0,27	2,21
	Status moralny	3,90	0,91	-0,28	0,01
	Sympatia	4,59	0,91	-2,86	8,12
Niedźwiedź	Inteligencja	3,30	0,74	0,60	0,26
	Zdolność do cierpienia	4,00	0,49	-0,60	3,64
	Status moralny	3,49	0,82	-0,64	0,78
	Sympatia	3,86	0,86	-0,49	0,31
Ryba	Inteligencja	2,42	0,91	0,55	0,42
	Zdolność do cierpienia	3,45	0,86	-0,69	0,28
	Status moralny	3,05	0,93	-0,23	-0,31
	Sympatia	3,46	0,91	-0,28	0,06
Szczer	Inteligencja	3,46	0,92	-0,20	-0,10
	Zdolność do cierpienia	3,80	0,67	-1,37	3,32
	Status moralny	2,77	1,10	-0,11	-0,94
	Sympatia	2,88	1,37	0,64	-1,26

Tabela 4*Wyniki analizy różnic w ocenie gatunków mierzone testem Friedmana*

Zmienna	$\chi^2(3)$	Porównania parami
Sympatia	639,11**	Pies – Niedźwiedź**
		Pies – Ryba**
		Pies – Szczer**
		Niedźwiedź – Ryba**
		Niedźwiedź – Szczer**
		Ryba – Szczer**
Inteligencja	658,94**	Pies – Niedźwiedź**
		Pies – Ryba**
		Pies – Szczer**
		Niedźwiedź – Ryba**
		Niedźwiedź – Szczer**
		Ryba – Szczer**
Status moralny	751,35**	Pies – Niedźwiedź**
		Pies – Ryba**
		Pies – Szczer**
		Niedźwiedź – Ryba**
		Niedźwiedź – Szczer*
		Ryba – Szczer**
Zdolność do odczuwania bólu	480,36**	Pies – Niedźwiedź
		Pies – Ryba**
		Pies – Szczer**
		Niedźwiedź – Ryba**
		Niedźwiedź – Szczer**
		Ryba – Szczer**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

Tabela 5*Współczynniki skorygowanego R^2 modeli regresji dylematów moralnych i Beta dla zmiennych*

Dylemat	Sposób przetwarzania	R^2	Status moralny	Sympatia	F
Człowiek – Pies	„racjonalny”	0,30	-0,64**	-0,08	39,31**
	„emocjonalny”	0,30	-0,56**	0,03	29,41**
Człowiek – Niedźwiedź	„racjonalny”	0,35	-0,60**	0,00	30,99**
	„emocjonalny”	0,26	-0,32**	-0,30**	24,99**
Człowiek – Ryba	„racjonalny”	0,30	-0,55**	-0,02	24,48**
	„emocjonalny”	0,27	-0,46**	-0,16*	26,99**
Człowiek – Szczur	„racjonalny”	0,37	-0,39**	-0,30*	33,88**
	„emocjonalny”	0,41	-0,31*	-0,41**	47,56**
Pies – Niedźwiedź	„racjonalny”	0,07	-0,28*	-0,06	5,16*
	„emocjonalny”	0,12	0,05	-0,38**	10,24**
Pies – Ryba	„racjonalny”	0,23	-0,36**	-0,22*	17,12**
	„emocjonalny”	0,25	-0,29**	-0,33**	22,92**
Pies – Szczur	„racjonalny”	0,47	-0,50**	-0,27*	50,42**
	„emocjonalny”	0,30	-0,28*	-0,33*	29,57**

** $p < 0,001$; * $p < 0,05$

W większości dylematów dotyczących gatunkowizmu antropocentrycznego status moralny był silniejszym predyktorem niż sympatia niezależnie od warunku. Jedyny wyjątek stanowił dylemat człowiek – szczur w *grupie emocjonalnej*. Dla gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe status moralny był silniejszym predyktorem tylko w *grupie racjonalnej*. W *grupie emocjonalnej* to sympatia była silniejszym predyktorem. Wyniki te stanowią wsparcie hipotezy 6 i częściowe wsparcie dla hipotezy 7.

Aby zweryfikować hipotezę 8, ponownie przeprowadziliśmy analizę regresji (por. tabela 6). Dla wszystkich gatunków z wyjątkiem niedźwiedzia silniejszym predyktorem była zdolność do odczuwania bólu (vs. inteligencja). We wszystkich czterech przypadkach obydwie rozważane zmienne okazały się istotnymi predyktorami ($p < 0,001$). Hipoteza 8 nie znalazła potwierdzenia.

Tabela 6*Współczynniki skorygowanego R^2 modeli regresji statusu moralnego i Beta dla zmiennych*

Gatunek	R^2	Inteligencja	Zdolność do cierpienia	F
Pies	0,24	0,29**	0,31**	78,92**
Niedźwiedź	0,14	0,25**	0,22**	42,10**
Ryba	0,22	0,25**	0,31**	68,15**
Szczur	0,20	0,19**	0,36**	63,73**

** $p < 0,001$

W celu zbadania związków płci i wykształcenia badanych z poziomem gatunkowizmu przeprowadziliśmy test Kruskala-Wallisa. Zrezygnowaliśmy z metod parametrycznych ze względu na zdecydowanie nierówną liczbę poziomów czynników. Płeć różnicowała badanych pod kątem gatunkowizmu antropocentrycznego [$H(2) = 27,24$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,05$], ale nie faworyzującego zwierzęta domowe [$H(2) = 0,92$; $p = 0,63$; $\eta^2 < 0,001$]. Test Dunn z poprawką Bonferroniego wykazał, że kobiety prezentują niższy poziom gatunkowizmu antropocentrycznego od mężczyzn ($p < 0,001$). Nie zaobserwowaliśmy różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami a osobami o innej płci.

Nie zaobserwowaliśmy zależności między wykształceniem a poziomem ani gatunkowizmu antropocentrycznego [$H(2) = 4,21$; $p = 0,52$; $\eta^2 = 0,01$], ani faworyzującego zwierzęta domowe [$H(2) = 4,77$; $p = 0,45$; $\eta^2 = 0,01$].

Aby zbadać znaczenie doświadczenia w pracy ze zwierzętami i posiadania zwierzęcia dla poziomu gatunkowizmu, przeprowadziliśmy test U Manna-Whitneya. Wybraliśmy test nieparametryczny ze względu na niespełnienie założenia o równoliczności grup. Osoby, które pracowały ze zwierzętami, wykazują niższy poziom gatunkowizmu antropocentrycznego ($Z = 3,21$; $p = 0,001$), ale nie różnią się pod kątem faworyzującego zwierzęta domowe ($Z = -1,29$; $p = 0,20$). Nie ma różnic między osobami, które posiadały zwierzę, a tymi, które go nie posiadały, ani w zakresie gatunkowizmu antropocentrycznego ($Z = 1,48$; $p = 0,14$), ani faworyzującego zwierzęta domowe ($Z = -0,81$; $p = 0,42$).

Gatunkowizm antropocentryczny koreluje z faworyzującym zwierzęta domowe ($r = 0,39$; $p < 0,001$).

Dyskusja

Nasze badania stanowiły próbę rozszerzenia badań Cavioli i Capraro (2020), w których gatunkowizm antropocentryczny ulegał nasileniu pod wpływem myślenia racjonalnego, a gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe wzrastał w warunkach myślenia emocjonalnego. Badaliśmy, czy wprowadzenie dodatkowej zmiennej, jaką jest odczuwanie wobec gatunków emocji (grozy, miłości, pogardy i obojętności), pozwoli uzyskać bardziej zniuansowane wyniki. Sprawdzaliśmy też, czym kierują się badani, oceniając zwierzęta.

W badaniu właściwym postawiliśmy uczestników przed czterema dylematami mierzącymi gatunkowizm antropocentryczny i trzema mierzącymi gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe i sprawdziliśmy ich stosunek do gatunków będących stronami dylematów. Gatunki wyselekcjonowaliśmy w pilotażu na podstawie wzbudzanych przez nie emocji wywiedzionych z koncepcji stereotypów zwierzęcych i mapy BIAS (Sevillano i Fiske 2016). Były to: niedźwiedź (groza; drapieżnik), pies (miłość; towarzysz), szczur (pogarda; szkodnik) i – niezgodnie z modelem – ryba (obojętność; ofiara).

Procedurę poprzedzała manipulacja eksperymentalna, której celem było wywołanie u badanych myślenia emocjonalnego lub racjonalnego.

Tak jak Caviola i Capraro (2020), zaobserwowaliśmy niższy gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe u *grupy racjonalnej* (vs. *emocjonalnej*). Caviola i Capraro (2020) tłumaczyli, że o ile ludzie przypisują różnym gatunkom poza-ludzkim zbliżony status moralny, o tyle stopień, w jakim darzą sympatią zwierzęta, znacznie się różni. Jednocześnie *grupa emocjonalna* w dylematach poświęconych gatunkowizmowi faworyzującemu zwierzęta domowe kierowała się głównie sympatią – w badaniach Cavioli i Capraro (2020) i w naszych.

W *grupie emocjonalnej* gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe był wyższy w dylematach pies – niedźwiedź i pies – ryba, za co może odpowiadać odczuwana wobec psów emocja miłości. Nie zaobserwowaliśmy takiej zależności dla dylematu pies vs. szczur – być może dlatego, że szkodnikom przypisywany jest i niski status moralny, i niska sympatia.

Niezgodnie z wynikami Cavioli i Capraro (2020) w naszych badaniach sposób przetwarzania informacji nie wpływał na poziom gatunkowizmu antropocentrycznego. Przypuszczaliśmy, że u źródeł tej rozbieżności może leżeć niższa średnia sympatia dla zwierząt (ujmowanych ogólnie) niż ludzi po włączeniu gatunków reprezentujących grupy defaworyzowane, jednak dodatkowe analizy, które przeprowadziliśmy, tego nie potwierdziły. Zgodnie ze spostrzeżeniami Cavioli i Capraro (2020), nasi badani lubili zwierzęta w stopniu zbliżonym do ludzi. U podłoża tej rozbieżności może zatem leżeć istotne ograniczenie naszego badania, jakim jest niereprezentatywna próba. Występuje w niej duża nadreprezentacja kobiet, u których – jak zauważyliśmy – poziom gatunkowizmu antropocentrycznego jest niższy niż u mężczyzn.

Gatunek zwierzęcia był bez znaczenia dla poziomu gatunkowizmu antropocentrycznego. Jedyna różnica międzygrupowa wystąpiła w dylemacie ludzie vs. ryby – *grupa emocjonalna* wykazywała wyższy poziom uprzedzenia. Nie widzimy uzasadnienia dla takiej zależności. Fakt, że wynik ten był na granicy istotności statystycznej, a siła efektu była bardzo słaba, wydaje się przemawiać za tym, że była to zależność przypadkowa.

Okazało się, że badani wyżej ocenili inteligencję szczura niż niedźwiedzia. Wynik ten jest niezgodny ze stereotypem szkodników, które są uważane za niekompetentne. Rzeczywiście jednak szczury są zwierzętami bardzo inteligentnymi i być może nasi badani, wśród których występowała duża nadreprezentacja osób o wyższym wykształceniu i studentów, o tym wiedzieli.

Zgodnie z naszymi hipotezami, psom i niedźwiedziom przypisano najwyższą zdolność do odczuwania bólu i najwyższy status moralny. Towarzysze i drapieżniki postrzegane są jako kompetentne, co tłumaczy przypisywanie im wysokiej zdolności do odczuwania bólu. Zdolność do odczuwania bólu stanowiła z kolei w naszych badaniach najsilniejszy predyktor statusu moralnego – inaczej niż w badaniach Wilks i zespołu (2021). Być może tak duże znaczenie odczuwania bólu dla statusu moralnego wynikało z nadreprezentacji kobiet w naszym badaniu. Choć wyniki badań dotyczących różnic płciowych w zakresie empatii nie zawsze są zgodne, z wielu doniesień naukowych wynika, że jej poziom jest wyższy u kobiet (np. Toussaint i Webb, 2005).

Fakt, że szczury wzbudzały najniższą sympatię, jest zgodny z naszymi przewidywaniami. Reprezentują one bowiem jedyny stricte negatywny stereotyp.

Potwierdziły się też nasze hipotezy dotyczące psów, którym przypisywano najwyższy status moralny, najwyższą inteligencję i zdolność do odczuwania bólu.

Jest to wynik zgodny z założeniem, że należą one do pozytywnego stereotypu towarzyszy, którym przypisywane są wysokie ciepło i kompetencja. Jako zwierzęta domowe w niektórych kulturach traktuje się je jako część rodziny.

Choć, zgodnie z naszymi przewidywaniami, w dylematach mierzących gatunkowizm faworyzujący zwierzęta domowe badani kierowali się przede wszystkim sympatią, gdy myśleli emocjonalnie, i statusem moralnym, gdy myśleli racjonalnie, to takiej zależności nie udało nam się zaobserwować dla gatunkowizmu antropocentrycznego. W przypadku gatunkowizmu antropocentrycznego, niezależnie od sposobu przetwarzania informacji, badani polegali głównie na statusie moralnym. Jedyny wyjątek stanowił dylemat człowiek vs. szczur w *grupie emocjonalnej*. Warto zauważyć, że jest to już kolejne odstępstwo od naszych przewidywań w kontekście gatunkowizmu antropocentrycznego, które nie wystąpiło dla gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe. Być może wybrany przez nas sposób pomiaru gatunkowizmu antropocentrycznego nie sprawdza się u polskich badanych lub u podłoża rozbieżności leży niereprezentatywna próba.

Badanie ujawniło również, że kobiety i osoby mające doświadczenie w pracy ze zwierzętami wykazywały niższy poziom gatunkowizmu antropocentrycznego niż odpowiednio mężczyźni i osoby niepracujące ze zwierzętami, ale nie wystąpiły różnice w zakresie gatunkowizmu faworyzującego zwierzęta domowe. Jednocześnie posiadanie zwierzęcia domowego i wykształcenie nie miały znaczenia dla poziomu żadnego z gatunkowizmów.

Obydwa rodzaje gatunkowizmu są ze sobą skorelowane, zgodnie z wynikami badań Cavioli i Capraro (2020). Fakt, że zarówno we wcześniejszych, jak i w naszych badaniach korelacja była zaledwie umiarkowana, przemawia za postrzeganiem tych dwóch gatunkowizmów jako osobnych uprzedzeń.

Podsumowując, hipotezy 1, 3.A, 3.B, 4, 5 i 6 uzyskały pełne wsparcie empiryczne w naszych badaniach, a w przypadku hipotez 1.A, 3 i 7 możemy mówić o wsparciu częściowym. Hipotezy 2, 2.A i 8 musieliśmy odrzucić. Potrzeba zatem więcej badań, które weryfikowałyby zależności zaobserwowane przez Caviolę i Capraro (2020). Sugerujemy, aby w następnych badaniach wpływu sposobu przetwarzania informacji na poziom gatunkowizmów, oprócz instrukcji, wprowadzić też ograniczenie czasowe. *Grupa emocjonalna* powinna być zmuszona do podjęcia decyzji w krótkim czasie, a w *grupie racjonalnej* każdy dylemat powinien wyświetlać się co najmniej przez minutę, by wymusić zastanowienie się nad odpowiedzią. Skuteczność takiej manipulacji wykazali Suter i Hertwig (2011).

Należy mieć na uwadze, że – oprócz niereprezentatywnej próby – ograniczeniem naszego badania jest również fakt, że pytanie kontrolujące manipulację nie pojawia się bezpośrednio po niej, ale na końcu badania, w związku z czym nie można mieć całkowitej pewności, czy trafnie odzwierciedla efekt manipulacji. Istnieje zatem ryzyko, że odpowiedzi odzwierciedlają różnice indywidualne między badanymi, zamiast skuteczności manipulacji. Co więcej, analiz dokonywaliśmy za pomocą testów nieparametrycznych, a te mają mniejszą moc niż testy parametryczne. Ponadto z przeprowadzonych przez nas dodatkowych analiz wynika, że sympatia i status moralny w badaniu nie były od siebie niezależne. W przypadku większości gatunków korelowały w stopniu słabym lub umiarkowanym, ale dla szczurów korelacja okazała się silna. Trudno więc oddzielić od

siebie znaczenie tych dwóch zmiennych dla podejmowanych decyzji moralnych. Z uwagi na ograniczenia skłonni jesteśmy podchodzić z pewnym dystansem do uzyskanych wyników i wyciąganych na ich podstawie wniosków.

Dalsze badania powinny skupiać się na weryfikacji i rozszerzaniu koncepcji stereotypów zwierzęcych i stanowić kolejne próby oddziaływania na poziomy gatunkowizmów, jako że uprzedzenia te w dużej mierze kształtują stosunek społeczeństwa do innych gatunków i przyczyniają się do znacznego cierpienia.

Bibliografia

- Bratanova, B., Loughnan, S., Bastian, B. (2011). The effect of categorization as food on the perceived moral standing of animals. *Appetite*, 57(1), 193–196. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2011.04.020>
- Caviola, L., Capraro, V. (2020). Liking but devaluing animals: Emotional and deliberative paths to speciesism. *Social Psychological and Personality Science*, 11(8), 1080–1088. <https://doi.org/10.1177%2F1948550619893959>
- Caviola, L., Everett, J. A. C., Faber, N. S. (2019). The moral standing of animals: Towards a psychology of speciesism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 116(6), 1011–1029. <https://doi.org/10.1037/pspp0000182>
- Kellert, S., Wilson, E. (1993). *The biophilia hypothesis*. Island Press.
- Osman, M. (2004). An evaluation of dual-process theories of reasoning. *Psychonomic Bulletin & Review*, 11, 988–1010. <https://doi.org/10.3758/BF03196730>
- Piazza, J., Landy, J. F., Goodwin, G. P. (2014). Cruel nature: Harmfulness as an important, overlooked dimension in judgments of moral standing. *Cognition*, 131(1), 108–124. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2013.12.013>
- Ryder, R. (1980). Szowinizm gatunkowy, czyli etyka wiwisekcji. *Etyka*, 18, 39–47.
- Sevillano, V., Fiske, S. T. (2016). Warmth and competence in animals. *Journal of Applied Social Psychology*, 46(5), 276–293. <https://doi.org/10.1111/jasp.12361>
- Singer, P. (2018). *Wyzwolenie zwierząt*. Marginesy.
- Suter, R. S., Hertwig, R. (2011). Time and moral judgment. *Cognition*, 119(3), 454–458. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2011.01.018>
- Topolski, R., Weaver, J. N., Martin, Z., McCoy, J. (2013). Choosing between the emotional dog and the rational pal: A moral dilemma with a tail. *Antrozoos*, 26(2), 253–263. <https://doi.org/10.2752/175303713X13636846944321>
- Toussaint, L., Webb, J. R. (2005). Gender differences in the relationship between empathy and forgiveness. *The Journal of Social Psychology*, 145(6), 673–685. <https://doi.org/10.3200/SOCP.145.6.673-686>
- Wilks, M., Caviola, L., Kahane, G., Bloom, P. (2021). Children prioritize humans over animals less than adults do. *Psychological Science*, 32(1), 27–38. <https://doi.org/10.1177/0956797620960398>
- Wilson, E. O. (1984). *Biophilia: The human bond with other species*. Harvard University Press.